

AZ ÍRÁSMÓD AZ ÍRÁSBELI KÖZLÉSNEK FÖLTÉTELE ÉS ELEMI RÉSZÉ III.*

*Gondolatok az új helyesírási
szabályzat megjelenése
alkalmából*

ÁGOSTON MIHÁLY

KITEKINTÉS

A további tennivalókról

1. Kétségtelen, hogy helyesírásunk ügyével kapcsolatosan egyik általános tennivalónk jelenleg az, hogy az útjára bocsátott új szabálykönyv és rendszere minél zavartalanabbul és minél hamarább, minél elterjedtebben ismertté váljon, sőt a gyakorlatban funkcionáljon. Fontos tehát többek között, hogy a fölmerült problémák, melyek ezt a funkcionálást valamennyire gátolhatnák, valahol valahogyan megoldódjanak. (Van-e is már jelei annak, hogy helyesírásunk illetékes gondozói e tekintetben is tevékenykednek.) Minden okunk megvan arra, hogy bízzunk ennek sikerében, hiszen az elvek s a célok tisztázódtak: ami megvan, azt kell használhatóvá és tartóssá tenni.

A meglevő szabályzat funkcionálásának elősegítését nem az MTA Helyesírási Bizottsága igényli, hanem a magyar írott nyelv érdeke. A bizottságtól csak elvárhatjuk a kész szabályzat ügyének további gondozását, noha nyilvánvaló, hogy ebben már szélesebb körű segítségre is szükség lesz.

Várhatólag a fölmerült tartalmi problémák, aggályok egy része abból ered, hogy hirtelenében nehezen tudunk eligazodni a szabályösszefüggésekben, a vizsgált nyelvi jelenség írásmódjára vonatkozó tanácsot nem egészen a megfelelő helyen keressük. A köznyelv egészét felölelő, indokoltan bonyolult rendszerben ez nem is csoda. Óvatosságra, bizalomra, és természetesen további éberségre lesz szükségünk. A helyen-

* Befejező rész.

kénti vaklárma gyakorlatilag elkerülhetetlen lesz, de az is kétségtelen, hogy számítanunk kell további kisebb objektív zökkenőkre is, az előző fejezetben említettekhez hasonlókra. A szabályzati részben, a szótári részben, a két rész összhangjában is, attól függetlenül, hogy bonyolultságában, kötelező tömörségében mindkét rész komoly, nagy munka.

2. Nemcsak belső problémákra gondolok, mint amilyenek a korábban említettek, hanem külsőkre is: az immár teljessé lett Nyelvművelő kézikönyvek a szabályzattól eltérő számos tanácsára, a Helyesírási tanácsadó szótár alapos, új problémákat is megoldó átdolgozására, a szabályzat eljuttatására a távoli nyelvterületekre is, a szabálytartalom földolgozására tankönyvekben, földrajzi atlaszokban stb.

3. Jó lenne lehetővé tenni széles körben az 1954-es szabályzattól való tartalmi eltérések tudatosítását (mert ellentétesen fognak ránk hatni az eddigi nyomtatványok), az újonnan megfogalmazott szabályokét szintén. Hasonlóképpen, elsősorban nyomdászok, lektorok és magyartanárok számára, hozzáférhetővé kellene tenni a belső problémák (hézagok, átfedések, ellentmondások, homályosságok stb.) szakszerű megoldását. Mindenesetre helyesírásunk egysége eleve megköveteli, hogy ezekkel és a hasonló tennivalókkal továbbra is a legilletékesebbek foglalkozzanak, illetve azok irányításával, tudtával történjen minden, ami a meglévő szabályzattal kapcsolatosan szükségesnek mutatkozik.

4. Társadalmunknak vannak rétegei, melyekben az írásigények különböző mélységűek és különböző irányúak. Ilyen egyrészt az általános iskola, ahol a szabályzat teljes anyaga meghaladja az átadható helyesírási ismeretek színvonalát; illetve ilyenek a szaktudományok, a térképészet, a nyomda, ahol a nagyközönségnek szánt szabálykönyv némely részletében nem lesz eléggé differenciált szerű.

A szinteződés régebb óta tartó folyamat, nyilvánvaló, hogy e téren is lesz új tennivaló. Olyan kinagyításra, az egyes területek mélyítésére lesz szükség, amely szorosan a szabályzaton alapszik (vö. *Kis Szent Bernát-hágó*). Kezdetből fogva éberen figyelni kell, nehogy a különböző helyesírási kiadványok továbbbrésztelhető tanácsai vagy gyakorlati példái ellentmondásokat hozzanak létre (vö. „Bükk-ke!”).

Írásrendszerünk egységének szükségessége vitathatatlan; az egység pedig megköveteli, hogy a 11. kiadás szabálytartalmától semmilyen fokon, egyetlen helyesírási kiadvány se térjen el ezután. Se „egyszerűsítés” ürügyén, se részletezés végett. Azt hiszem, e tekintetben más kérdés a szótári rész: annak anyaga a szabályok adata keretén belül módosítható (helyesbíthető), ha kell. Erre vall a *Változások*... c. szójegyzék eljárása is (1. *Venus* — 2. *Vénusz*).

5. A szabályzat széles körű megvitatása alatt a bizottságban merültek föl, illetve oda futottak be az olyan részletekre vonatkozó elképzelések is, melyek összhangban álltak ugyan a megújult szabályzattal, de részletezés vagy mennyiség tekintetében meghaladták az általános írás-

igények kielégítésére tervezett szabálykönyv kereteit. Innen is várható tehát az egyes szabályok részletesebb kifejtése és újabb altípusokat szemléltető példák beiktatása. Az akkor összegyűlt anyagból.

6. Vannak olyan részei a szabályzatnak, melyek tágabb és konkrétabb kifejtését a jugoszláviai magyar nyelv írásigényeinek megfelelően kell elvégezni minél előbb. Ezek a nyelvi jelenségek csak nálunk gyűjthetők össze, és nyilvánvaló, hogy főleg a szerbhorvát és a szlovén nyelvnek a magyar nyelvvel való érintkezéséből erednek. Elsősorban néhány sajátos altípusra, valamint sajátos és bő szótári példaanyagra kell számítanunk. A leírandó jelenség megértése nélkül az írásmódról a legtöbb esetben nem lehet döntené (ezért helyi jellegűek a tennivalók), de természetesen csak a Helyesírási Bizottság segítségével szavatolhatja azt, hogy minden részletezés teljes összhangban fog állni a szabályzattal. Óvatosságra a külföldi kiegészítésekben általában szükség lesz, mert helyileg néha az is sajátosnak tűnik, ami általános jelenség a magyar nyelvhasználatban, és esetleg csak provinciális nyelvérzékünk sugallja másképpen.

Hangzás és írásmód

1. Helyesírásunkban fontos jelenség, hogy az íráskép nagymértékben tükrözi nyelvünk egyik legfontosabb zenei elemét: a hangtartamot. Ezzel foglalkozik szabályzatunk is (6. és 9. szabálypont), de korántsem eleget. Ahol tehát majd lehetőség mutatkozik ennek a ténynek a tudatosítására, ott azt fokozni kellene, mert írás és kiejtés e tekintetben is kölcsönhatásban áll, s a tudatosítással elősegíthetjük mindkettőnek a helyesbítését.

Különösen vonatkozik ez a magánhangzókra: itt ma sohasem áll be szomszédos hangok kölcsönhatásából származó rövidülés, melyből a jelölt hangtól eltérő olvasat következne; tehát a helyes írás és a helyes magyar kiejtés lényegében mindig párhuzamban áll a magánhangzók tekintetében. Ugyanez az összhang érvényesül magánhangzóink színét illetőleg is: a helyes írásmód mindig megfelel a helyes kiejtésnek, és fordítva is így van.

Ennek az elvnek a kiemelése és tudatosítása elősegíthetné köznyelvi kiejtésünk és gyakorlati írásmódunk egymáshoz való közeledését és megszilárdulását, valamint nyelvünk említett zenei alapelemének (a tartamnak) tisztább érvényesülését írásban és kiejtésben. Ez lenne a kiejtés szerinti írásmód egyik igazán általános szabálya.

2. A *kell* ige *köll* alakváltozata bekerülhetne helyesírási szótárunkba, mert már régóta polgárjogot nyert a magyar köznyelv hangos változatában. Megvannak történelmi gyökerei, és használati köre messze túlnőtt az ő-ző területek határain. Az írott nyelvben csak azért nem él bizonyára, mert helyesírásunk még nem fogadta el változatként.

Hangulatában nem azonos értékű általában a *kell* alakkal, de ez éppen így van jól. Hiszen az új szabályzat sem egyenértékűként fogadta el ezeket az alakváltozatokat: *odább—odébb, hátrább—hátrébb, arrább—arrébb, idébb—idább*. A magyar hangrendi törvényt megőrző alakok mellett emezeknek nincs is alapfokuk a magyar nyelvben (nincsen „ode”, „hátre”, „arre”, „ida” alapszavunk). Ugyanakkor a *köll* teljes szabályossága és nagy földrajzi elterjedtsége, valamint külön stílusértéke (hangulata) mellett jól csökkenthetné az *e* hangok okozta egyhangúságot nyelvünkben: *kellene — köllene; kellett neked — köllött neked; kellettetek — köllöttetek*.

Az *e-ző—ö-ző* alakpárok már megvannak nyelvünkben: *fel—föl, csep—cöpög* stb.: ebbe a csoportba társulna be a *kell—köll*. Szemünk egykettőre megszokná, fülünk pedig már meg is szokta. Ez éppen azért helyesírási kérdés, mert a beszédben már megtalálta helyét.

Lőrincze ezt írja róla: „a *köll* a köznyelvben is gyakori, némi bizalmas vagy népies ízzel” (*Nyelvművelő kézikönyv II.* 933. lap). Kovalovszky: „(a *kell*) népies alakja, a *köll* nyelvjárásokban és a bizalmas stílusban fordul elő” (uo. 1130. lap).

3. Elgondolkodhatnánk a helyesírási szótáraknak, szójegyzékeknek azon az elvén, ahogyan az *e-ző* és *ö-ző* változatok szócikkét kialakítjuk.

A szabályzat szótára ezt az elvet „szabályosan”, azaz hagyományos módon alkalmazta többnyire (mint az *Értelmező szótár*): vagylagosan föltüntette az egyenlő vagy viszonylag egyenlő értékű változatokat a betűrendnek megfelelően előbb az *e—ö*, hátrább az *ö—e* sorrendjében, de az utóbbinál a szócikk arányos kifejtése helyett néha csak visszautalt az *e-ző* címszóra, s ott csak az *e-s* alakban mutatta be a címszó összetételeit és kapcsolatait.

Másféle megoldás is található, de ez a hagyományos, a tipikus — ha mindkét változat él nyelvünkben. Nézzük meg ezt példán!

Az *sz* betűsek szójegyzékének elején találjuk:

szeg v. *szög* (fn.), *szege*; *bakancsszeg*, *patkószeg* 129.; *százaz szeg*,

U szeg

Az *sz* betűsek szójegyzékének végén:

szög v. *szeg*, *szöge*; l. *szeg* (fn.)

És kész. A szótár használója észre sem veszi, hogy csak az *e-s* változat összetételeiről és szókapcsolatairól értesült. A szótár csak arra irányította a figyelmét. — Többnyire így van a többi egyenlő értékű kétalakúval is.

Azon gondolkodom már régóta, hogy ez a szócikkszerkesztési elv nem egészen jó. A szótár nem azt akarja sugallni, amit ez az eljárás eredményez a gyakorlatban: növeli egyrészt a beszéd és az írás egymástól való eltávolodását, másrészt növeli a beszéd egyhangúságát. Akaratlanul

nem a valódi nyelvallapotot tükrözi, és akaratlanul hátrányosan hat az írott nyelvre és közvetve a beszédre is.

Azt hiszem, ha az ö-ző formákról (az egyenlő értékű változatpárok esetén) nem utalnánk vissza az e-ző címszóra, hanem mindkét helyen kifejténénk a szócikket (esetleg nem is éppen azonos módon és mértékben), akkor a nyelvallapotot igazabban tükröznénk, s a nyelvhelyességet is elvszerűbben sugallnánk. Tehát az sz betűsek végén is valahogy így kellene állnia az említett szócikkeknek a szabályzatban és más helyesírási szótárban:

szög v. szeg (fn.), szöge; *bakancsszög, patkószög 129., százaz szög, U szög*

Persze erről a kérdésről árnyaltabban is szólhatnánk. Nézzünk meg egy olyan példát, amelyben az alakpárok kevésbé egyenlő értékűek! (Mert hiszen talán sohasem egyenlően viselkednek a származékok tekintetében.)

csend v. csönd, csendje, csenddel; csendélet, csendrendelet 129.; csendháborítás 128. c) szélcsend 129.; síri csend

csönd v. csend, csöndje, csönddel

Itt még csak visszautalás sincs. Nem gondolom, hogy itt is ugyanaz a szócikk felelne meg mindkét változatnak, de igazabb és nyelvünkbe illőbb lenne a *csönd* szócikket is bővíteni ugyanolyan céllal. Pl. így:

csönd v. csend, csöndje, csönddel; csöndrendelet 129., csöndháborítás 128. c) szélcsönd 129.; síri csönd; csöndszerető ember

Táblázatok, ábrák szövege

Hogy a sajátos célú részletezés mi mindenre terjedhet ki (helyenként mi merülhet föl olyan írásproblémaként, amire a szabályzat nem ad kielégítő választ), arra példaként egy jelenségtípust említek.

A táblázatok, ábrák szövegének írásmódjával foglalkozik a 152. pont, s közvetve érinti a 266. Ezekből megtudjuk, hogy az ilyen szövegek nagy kezdőbetűsek, és a végükre nem teszünk pontot (ha azonban fölkiáltójel, kérdőjel vagy három pont lenne időszertű, azt kitesszük). Ilyenek a táblázatok, ábrák, illusztráló képek alatti szövegek.

Csakhogy a táblázatoknak, ábráknak belső szövegük is lehet (rovatfóliatok stb.): ezekre is vonatkozhat írásmódbeli tanács. Továbbá az ilyenek alatti külső szöveg állhat több mondatból is (pl. tankönyveinkben), s akkor csak az utolsó mondat végéről hagyjuk el a mondatzáró pontot. Természetesen, ha ponttal zárt rövidítéssel végződik a szöveg, vagy egyéb írásjel esedékes, ezeket kitesszük.

Tankönyvíróknak, lektoroknak van is már erre többé-kevésbé egységesen kialakult gyakorlatuk, de az illetékesektől eredő írott tanácsok célszerűbbek lennének.

Mozgószabály?

A Magyar Szóban (1985. V. 18.) egy helyen *Gromiko—Shultz találkozó* szerepelt. Ez a jelenség talán emlékeztet az egyik mozgószabályra (139. c): szövő-fonó ipar. Csakhogy ez egészen más jelenség; a 168. szabálypont adja meg a választ, mégpedig kevésbé szövegszerűen mint példával.

A szöveg annyit mond, hogy az „egy- vagy többemű személynevek és köznevek gyakran lépnek egymással valamilyen jelöletlen összetételnek tekinthető kapcsolatba. Az ilyen összetételszerű alakulatokban a személynév és a köznév szoros összetartozását kötőjellel érzékeltetjük.” Számunkra ez nem eléggé explicit fogalmazás, mert többemű az *Erdély-Grúz* és a *Kőrösi Csoma* is, de egyik sem több személy nevének kapcsolata.

A szabálypont példatára azonban kiegészíti a szabályt, mert ilyen „többemű” neveket is találunk: *Geiger—Müller-számlálócső*; *Hadrovics—Gáldi-szótár*. Más típusok is vannak itt, némelyek pedig hiányoznak, de bennünket ebben az esetben ezek érdekelnek. Ezek szerint a Magyar Szóban szereplő jelenség írásmódja: *Gromiko—Shultz-találkozó* (168. pont). A részletező szabály ezért majd lehetne konkrétabb.

Tulajdonnevek

1. Ami él a beszédben, az rendszerint az írásban is megjelenni kíván, tehát tudnunk kell, hogyan írjuk le. A teljes intézménynév helyett gyakran annak csak rövidebb alakját kívánjuk kimondani vagy leírni, de ez olyan névalak is szokott lenni, mely nem szerepel a szabályzatban (vö. 188. c). Pl. *Petőfi Sándor Általános Iskola: Petőfi-iskola* (vagy: *Petőfi iskola*, ill. *Petőfi Iskola?*); *Dózsa György Termelőszövetkezet: Dózsa-szövetkezet* (vagy: *Dózsa szövetkezet*, ill. *Dózsa Szövetkezet?*). A 188. pont c szakaszát kellene bővíteni e tekintetben.

2. A tulajdonnevek írásmódjáról szóló fejezetben néhány fontosnak látszó fogalomtípus nincsen képviselve példával sem. Ilyenek a hajónevek (pl. *Kék Madár* v. *Kék madár?*), továbbá traktornevek, járműnevek stb. Másrészt egyes névalaktani típusoknak is bizonyára hiányát fogjuk érezni (pl. *Szarvas Gábor Nyelvművelő Díj* v. *Szarvas Gábor-nyelvművelő díj?*).

3. A kinemhagyhatóság kritériuma nyilván nem a gyakoriságtól függ csupán, hanem a széles körű használhatóság biztosítéka éppen abban rejlik, hogy a gyakorlatban fölmerült fogalomtípusokból és alaktani típusokból minél több szerepeljen a szabályzatban — legalább példaként, legalább a szótári részben. Mert az a helyzet adódhat elő naponta, hogy akármelyik lektornak vagy magyartanárnak rögtönözve (!) meg kell oldania (jól vagy rosszul, eleve nem egységesen), amit az akadémiai bi-

zottság kihagyott, bár valószínűleg könnyebben és jobban oldott volna meg, és maradandóan.

Némely típusok esetében az is elegendő lehet majd, ha megfelelő helyesírási szótár egyszerű címszóként fölveszi, ill. valamelyik címszó szócikkében helyezi el. Alaptalan lenne azt föltételeznünk, hogy az egységes írásmód létrehozása és a szabályzat használata annál könnyebb lesz, minél kevesebb kérdésre talál benne választ a használója. Főöslegesen zsúfolttá az teheti a szótárakat, ha azonos típusú példából tartalmaznak többet vagy sokat.

4. Az egész szabályzatból hiányzó (vagy kevésbé jelen levő) típusok közül valók az épületnevek is. Nemcsak templomnevekre gondolok.

Épületnév alakjában és szerkezetében is többféle lehet: egy- és többelemű különírt tagokból álló, közszoí utótaggal vagy anélkül, tulajdonnévi elem nélküli (pl. *Vasember-ház v. másképp?*). Továbbá lehet részben vagy egészen idegen szövegű és helyesírású. Az előtag is állhat több elemből. Pl. *Jézus szíve templom*, vö. *Julianus barát szobor*, *Egyetem téri templom*. Az adott példákból talán a legtöbb templomnevet le tudja írni a szabályzat használója: *Szent István vértanú plébániatemplom*, *Szent Péter-templom*, *Teréz-templom*, *Szent Ferenc-kápolna*, *Szeplőtelen fogantatás templom* stb.

Gondot okozhat azonban, hogy mindezek csak két fő típust tartalmaznak: 1. Egyedítő rész: egy- vagy többelemű tulajdonnév; műfaji rész (kötdjellel): közszoí utótag. 2. Egyedítő rész: egy- vagy többelemű tulajdonnév + közszo; műfaji rész (különírva!): közszoí utótag. Ugyanakkor nem ad tanácsot a többi típus írásmódjára: amikor nincs egyedítő rész, amikor közszoí egyedítő rész van stb., sőt amikor nem a hivatalos nevének nevezzük meg riportban, néprajzi, nyelvjárástani munkában, regényben, útleírásban: *Kölni dóm*, *Milánói székes-egyház*, *Barátok temploma*, *Belvárosi templom* (?), *Szentháromság-templom*; *Új-templom*, *Kis-templom*, *Telepi-templom* stb.

5. Gondolni kellene (kellett volna?) a külföldön (a szomszéd államokban, Franciaországban, Németországban, Amerikában, Ausztráliában stb.) élő magyar írott nyelvre is. Itt pl. a magyarra fordított (magyarul is használt) intézménynév egyedítő előtagja lehet olyan többtagú, idegen nyelvű alakulat, amelynek az eredeti, átadó helyesírás szerint nem minden tagja nagy kezdőbetűs. A lefordítatlanul átvett intézménynév-részen megtartjuk-e az eredeti írásmódot, mint eddig, vagy annak is minden elemét nagy kezdőbetűvel írjuk az újabb magyar írásszabály szerint. Tehát: *Crvena zvezda Labdarúgó-egyesület*, *Matica srpska Könyvtár*, *Mlado pokolenje Könyvkiadó* — vagy: *Crvena Zvezda Labdarúgó-egyesület*, *Matica Srpska Könyvtár*, *Mlado Pokolenje Könyvkiadó?* Tekintet nélkül az előtag eredeti kezdőbetűire. (Vö. *Matica srpska utca!*)

Ha az eredetiben átvett névelemek kezdőbetűinek megváltoztatása (magyarítása) mellett döntenénk (vö. *Baross Utcai Általános Iskola*),

akkor az ilyen idegen névrészekben nagy kezdőbetűvel írunk-e minden-fajta szót, tehát pl. a nem első helyen álló előljárószót és idegen névelőt is?

Rendezvénynevek

A rendezvénynevek írásmódjának kérdését az új szabályzatnak sem sikerült kielégítően megoldania. Adott egy elvet, melynek alkalmazása bizonyára nemegyszer a Helyesírási Bizottságnak is gondot okozna. Az elv: az „intézményszerű” rendezvények, kiállítások, vásárok stb. nevét az intézménynevekhez hasonlóan írjuk (191.), a többi kis kezdőbetűs szavakkal, azaz a történelmi események nevéhez hasonlóan (146.).

A problémát az okozza az elv alkalmazásában, hogy az adott szöveg és a példák alapján nem tudjuk eldönteni, hogy melyik rendezvénynevet tekintjük „intézményszerű”-nek.

Az „intézményszerű”-t a 191. pont zárójelben így értelmezi: „rendszeresen ismétlődő országos vagy nemzetközi”, és három példával szemlélteti: *Budapesti Nemzetközi Vásár, Szegedi Szabadtéri Játékok, Vadászati Világkiállítás*. Ellenpéldaként szolgál: *jövőkutatási konferencia*. — Az utóbbiról tehát az sejtethető, hogy ha országos vagy nemzetközi is, de nem rendszeresen ismétlődő. S ebből az is következik, hogy a *Sterija Játékok* és a *Zmaj Játékok* rendezvénynevek idetartoznak, mert országosak és ismétlődnek (bár nem nemzetköziek), de a *becsei ünnepi játékok* rendezvénynév már nem országos (sem nemzetközi), ezért nem nagy kezdőbetűs, azaz nem „intézményszerű”.

Csakhogy a 146. pontban, a kis kezdőbetűsek között, áll *a magyar nyelv hete* is, az *országos középiskolai tanulmányi verseny* is. Nyilván azért, mert az egyik rendszeresen ismétlődő ugyan, de nem országos (??), a másik pedig országos ugyan, de nem ismétlődő (?).

Itt ellenpéldaként kétféle szerepel abból a hátról, mely a 191. pontot szemlélteti. (Úgy látszik, nem volt nagyobb választék.)

Ezek alapján szükségesnek látszik, hogy a rendezvénynevek írásmódjára vonatkozólag kapjunk még valami útbaigazítást, mert az egységes írásmódot ennyivel aligha tudjuk megvalósítani (határon innen és túl).

Apróbb esetek

1. Mivel a szabályzat nem mondja ki, s példával sem szemlélteti, nyilván szükség lesz majd arra is választ adni, hogy néma betűre végződő szóhoz hogyan teszünk hozzá másik szót. Pl. *parolenyelvészet* vagy: *parole-nyelvészet?* (Vö. 217. a.) A toldalékok kötőjellel való kapcsolásának egészen más elvi és gyakorlati oka lehet, de ez mindenképpen másik eset.

2. A 261. szabálypont (vö. AkH. 10. 351.) már helyesen jelzi, hogy

két kötőszó nemcsak tagmondat közbeékelődése folytán kerülhet egymás mellé, de az esélyes kilenc-tíz szerkezeti típusból csak egyet szemléltet, mégpedig két azonos típusú példával. Célszerű lenne majd a többi típussal elmélyíteni a szabály szemléltetését — alkalomadtán. Annál is inkább, mert egyes források szerint néha mégis kell tennünk írásjelet két kötőszó közé nyilván: *A pusztaitól, ha azt akarták tudni, hova való, nem azt kérdezték, hol lakik, még kevésbé, hogy hol született, hanem, hogy kit szolgál.* (Illyés. Rácz—Szemere: *Mondattani elemzések*, 352. lap.)

3. Jó lesz majd — alkalmas helyen vagy helyeken — mielőbb bővíteni a különféle nyelvi jelenségek todalékolására vonatkozó ismertetést, tanácsot. Így pl. célszerű lenne a 'valamitől valameddig' jelentésű jelenség todaléktalan és todalékos írásmódját ismertetni. A gyakorlatban ugyanis eléggé elterjedt a helytelen forma is: „1986—1990-ig terjedő tervidőszak”. Helyesen: *1986-tól 1990-ig terjedő*... Más esetben hagyományos az összevonás is, de olyankor ne féloldalúan hagyjuk el a ragot, hanem az időhatár mindkét számáról! Pl. *Nyitva: 8-tól 12-ig* v. *Nyitva: 8—12*, ill. *Nyitva: 8 órától 12 óráig*. Vagy: *Nyitva: 8—12^h*, esetleg: *Nyitva: 8-tól 12 óráig*.

Az ún. tól-ig viszonyt vagy mindkét raggal és nagykötőjel nélkül, vagy ragok nélkül, nagykötőjellel írhatjuk.

Ugyanúgy: *1985. május 19-étől 26-áig* v. *1985. május 19—26.*; illetve: *1936. szeptember 1-jétől november 8-áig* v. *1936. szept. 1.—nov. 8.*; stb.

Ezek nem újítások, hanem csak szükséges tanácsok, melyek hiányoznak a szabályzatból.

FORDULÓPONTON HELYESÍRÁSUNK • RENDSZERE ÉS ÜGYE?

A zárószó címével emeltem ki a fönti fejtegetésemet végigkísérő, vezérlő szuggesztív kérdést. A magyar írásrendszer és a gyakorlati írásmód egészére gondoltam, nem valami jugoszláviai vagy vajdasági specifikumra. Talán megvan ez a fordulópont, talán léteznie kellene.

Nemcsak az újításokról akartam szólni (azokat a helyszínen kell megismernünk: szabályzatban, szótárban), nemcsak erről a szabályzatról; illetve: ebből kiindulva a további tennivalók szükségességére szerettem volna fölhívni a figyelmet konkrét problémákkal is, kitekintő gondolatokkal is.

Célom kettős volt: elősegíteni, hogy a helyesírás és a szabályzat nagyobb mértékben találja meg helyét a modern társadalomban, írott nyelvünk életében; illetve a szabályzat alkalmazhatóságát növelni, azaz fölhívni a figyelmet arra, hogy a szép és időszerű szellemi vállalkozás a

szabályzat megjelentetésével még nem tekinthető befejezettnek az akadémiai bizottság részéről sem. Vannak megoldandó problémák, és vannak magától értetődő egyéb teendők is.

A nyár derekán beszélgettem erről Fábíán Pállal, a Helyesírási Bizottság társelnökével, az új szabályzat megfogalmazójával, és számos biztató hírrrel örvendeztetett meg a további teendőket illetően: az új szabályzattal összehangolva több helyesírási kiadvány jelent meg már vagy jelenik meg a közeljövőben (a cirill betűs nyelvekből származó nevek átírásának rendszere, a nyomdászati célokra szolgáló részletesebb táncsadó, a földrajzi világtlasz stb.).

Ezen a beszélgetésen egy-két problémát is megemlítettem. Ami eszembe jutott. Jórészt megnyugtató választ kaptam. Azt pl., hogy a Földrajzinév-bizottság döntött az olyan földrajzinév-típusok írásmódjáról (Kis Szent Bernát-hágó), melyek nem szerepelnek a szabályzatban. Hogy a *Bükk-ke*l írásmódja nincs ugyan összhangban a szabályzattal, de alkalmas helyen majd a szabályt módosítják ennek szellemében. A „bar jele: bar” típusú furcsaság és a *45^{min}-cel* írásmódot sejtető részletek a szaktudományok képviselőinek javaslatára kerültek az egységesnek is, általánosan használhatónak is szánt szabálykönyvbe. Meglehetősen az utolsó percben. A bizottság tudatában van az apróbb részletek (és hézagok) problematikusságának, és gondolkodik a megoldásukon.

A helyesírás írott nyelvi (sőt: beszélt nyelvi) szerepéről még sokat lehetne és kellene szólni, társadalmi szerepéről is. A szabályzat változatlan és új anyagának megismerése hosszú folyamat lesz; remélem, mielőbb mindannyian kézbe vehetjük a könyvet.

Az ízelítőül fölvetett problémákkal és gondolatokkal, remélem, semennyit sem kisebbittem az értékeiben kevésbé ismertett új szabályzatot, hanem csak annak adtam hangsúlyt, hogy nem az új szabályzat volt a végcél, hanem annak általános és zavartalan érvényesülése: a gyakorlati magyar írásmód jobba tétele.

Az új szabályzattal írott nyelvünk nélkülözhetetlen kézikönyvével jelentősen gazdagodott a magyar helyesírás: egy magasabb szintű írásbeliség föltétele teremődött meg vele. Remélem, hogy a zárószó kérdésére igennel fog válaszolni az elkövetkező néhány évtized.